

Studiile de epigrafie sînt la înălțimea celor de arheologie.

J. Lancel examinează textul fragmentar al unei pietre de hotar din sec. I e. n., de la *Tigisis* (Numidia), delimitînd proprietățile colective a două grupuri etnice locale (p. 289 — 298). Urmează *Noi inscripții de la Tigzirt*, în care M. Ezennat prezintă 15 inscripții latine, majoritatea mici fragmente fără o importanță deosebită (p. 299 — 306).

Original și interesant este studiul în continuare al lui J. Mallon: *Pierres fauves* (p. 307 — 327), în care se urmărește originea greșelilor din inscripțiile latine, recurgîndu-se la explicații de ordin paleografic (J. Mallon a publicat în 1952 o *Paleografie romană*). În punct de plecare îl constituie observația că textele inscripțiilor, înainte de a fi transcrise pe piatră, erau redactate pe altceva, cu litere cursive, dintre care unele se puteau confunda ușor între ele (p. 323). De notat că primele două părți ale studiului lui J. Mallon au întîmpinat rezerva cunoscutului epigrafist L. Robert (CRAI, 1955, p. 195 — 222).

Tot în continuare apare studiul de sinteză, intitulat: *Noi mărturii despre opera Severilor în Mauretania Cesariană*, partea a doua, semnat de P. Salama (p. 329 — 367). Pe bază de documente epigrafice, autorul arată că în provinciile Africii și îndeosebi în Mauretania Cesariană, începînd cu Septimiu Sever, imperiul roman a urmărit prin violență lărgirea cît mai mult a granițelor din timpul lui Commodus. Politica frontierelor din vremea lui Septimiu Sever alcătuiește de altfel un tot unitar, nuanțat cu variante locale, dar conceput și controlat de un organ centralizator care era împăratul însuși, ajutat de sfetnicii săi (p. 355). Mărturiile epigrafice arată că, în mai puțin de zece ani, aproximativ de la 198 — 205, o imensă rețea de fortărețe a acoperit zonele de frontieră din Africa de Nord, pe o distanță de peste 2 000 km (p. 357), toate urmînd consolidarea cît mai mult a granițelor imperiului sclavagist roman. Studiul se încheie cu două anexe: 1) lista inscripțiilor latine din timpul lui Septimiu Sever, descoperite pe lîngă-lîngă Mauretaniei Cesariene și 2) o „notă”

menționînd revoltele mauretanilor din aceeași perioadă de timp, împotriva cotropitorilor romani. O hartă arată „ocuparea progresivă a Mauretaniei Cesariene de către romani”.

„Notele și documentele” ne fac cunoscute: o monedă numidă din secolul I f. e. n., de la regele Mastenissa I (p. 371 — 372), un fragment de inscripție latină din sec. II — III (p. 373 — 374), o statuie a lui Jupiter, din sec. II e. n. (p. 375 — 377) și un exagium bizantin postconstantinian (p. 379 — 380).

I. Barnea

JIVKA I. VĂJAROVA, Славяно-българското селище рай село Попина Силистрѐнско (Așezarea slavo-bulgară de la marginea satului Popina r. Silistra), Sofia, 1956. Institutul de arheologie de pe lînga Academia de științe din R. P. Bulgaria.

Acum cîțiva ani, cu prilejul unor lucrări de îndiguire a porțiunii inundabile de pe malul drept al Dunării, la 2,5 km nord-vest de satul Popina, r. Silistra, au ieșit la iveală numeroase vestigii de cultură materială, romane-tirzii și feudale timpurii. Ca urmare, în vara anului 1954, Institutul de arheologie al Academiei de Științe din R. P. Bulgaria a organizat acolo săpături arheologice. Alături de arheologii bulgari, au participat la săpături: M. I. Artamonov, delegat din partea Academiei de Științe din U.R.S.S. și Gh. Ștefan, delegat din partea Academiei R.P.R.

Materialul adunat ca și observațiile culese în timpul lucrărilor au făcut obiectul unui studiu cu caracter monografic, iscălit de Jivka Văjarova. Lucrarea cercetătoarei bulgare este însoțită de alte două studii: primul, datorat profesorului St. Ivanov, conține rezultatele cercetării oaselor de animale domestice și sălbaticе, iar cel de-al doilea, redactat de doctorul P. Boev, cuprinde datele și observațiile privind scheletele omenești din necropola de la Popina.

Cele mai vechi urme arheologice descoperite la Popina aparțin epocii romane tirzii (sec.

IV - sec. VI). Ele sînt reprezentate de cîteva fragmente ceramice, bucăți de pahare de sticlă, un opaiț, un tipar pentru opaiț, o fibulă, un ac de bronz etc.

Tot acolo au mai fost găsite cîteva monede de bronz și alte două de aur din sec. VI. Merită să fie remarcate în mod deosebit urmele unei întărituri din aceeași epocă, constînd din pietre mari, de formă paralelipipedică, prevăzute pe una din laturî cu cîte o sănțuire (jghiab). Autoarea socotește că ele provin de la ziduri construite într-o tehnică asemănătoare celei care caracterizează zidurile cetăților dace din munții Orăștiei. Pietrele erau așezate în două rînduri paralele, constituind în felul acesta cele două paramente ale unui zid. Se ținea seama totdeauna ca sănțuirea unei pietre să cadă în dreptul sănțurii pietrei corespunzătoare din celălalt rînd; după aceea, prin mijlocul jghiaburilor celor două pietre erau petrecute bîrne de lemn, iar spațiul dintre paramente se umplea cu alte pietre de diferite mărimi. De subliniat că multe dintre pietrele cu jghiaburi n-au fost găsite *in situ*: o mare parte au fost refolosite, în diferite chipuri, în epoca feudală timpurie. Referindu-se la data construirii întăriturii de la Popina, J. Văjarova o leagă de domnia lui Justinian, în timpul căruia au fost executate mari lucrări de apărare în tot Imperiul de Răsărit, dar mai ales pe linia Dunării. Tot epocii romane tîrzii i se atribuie și un așternut din piatră, cu aspect de drum, perforat de gropile bordelelor feudale timpurii.

Cele mai numeroase urme arheologice, descoperite la Popina, aparțin epocii feudale timpurii. Bordeiele dezvelite au formă dreptunghiură și sînt puțin adîncite în pămînt. În diferite puncte ale așezării au fost găsite cuptoare de formă sferică, făcute în general din pietre acoperite cu o lipitură groasă de lut. La partea superioară sînt prevăzute cu o deschizătură circulară, ce va fi servit drept coș de fum. În dreptul deschiderii ce slujea pentru ușa, pămîntul e bine nivelat și păstrează urme de lipitură de lut. Menționăm că asemenea cuptoare s-au găsit și în Dobrogea, în așezarea feudală timpurie de la Capidava

unde, potrivit observațiilor culese la fața locului, s-a presupus că ele au fost folosite la coacerea pîinii. La Popina au mai fost găsite și resturile unui cuptor de ars oale, atribuit aceleiași epoci.

Trecînd la analiza ceramicii, J. Văjarova o împarte în șase tipuri, unele dintre ele subîmpărțite la rîndul lor în alte grupe. Din primul tip face parte circa 70 % din ceramică: aceasta e lucrată din pastă nisipoasă, fiind arsă la roșu sau cenușiu. Pe cele mai multe din vasele din această categorie decorul este constituit din linii orizontale-incizate. În tipul al doilea (reprezentînd circa 20 %) intră ceramica cenușie, cu linii lustruite, iar tipul al treilea este reprezentat de urcioare și amfore cu fundul drept, smălțuite verde-măsliniu. În tipul al patrulea sînt grupate cioburile provenite de la vasele lucrate din pastă albărie fină și înfrumusețate cu dungi de vopsea roșatică sau cafenie. Puținele fragmente de amfore și urcioare lucrate la roată din pastă roșatică sînt trecute în tipul al cincilea. În sfîrșit, din ultimul tip fac parte cioburile din pastă bine aleasă, provenind în general de la vase înzestrate cu cîte o mînușă ce pornește chiar de la buză.

Bazată pe existența cuptorului de ars oale, a ceramicii stampilate, a obiectelor de fier, a fusaiolelor precum și pe observația că unele pietre din epoca romană poartă urme de prelucrare, Jivka Văjarova conchide că Popina feudală timpurie era un important centru meșteșugăresc. Agricultură este reprezentată prin pietre de rîșniță, un brăzdar, o seceră ș. a.; iar creșterea vitelor e documentată destul de bine prin materialul osteologic, care aparține aproape tot (99 %) animalelor domestice: bou, cal, capră, oaie, cline, găină etc.

La Popina a mai fost dezvelită o necropolă de inhumație; unele schelete prezintă caractere europoidale, iar altele caractere mongoloide. O parte din morminte sînt căptușite cu blocuri de piatră. Mormintele sînt datate în perioada cuprinsă între sec. IX - XII.

După părerea cercetătoarei bulgare, începăturile așezării feudale timpurii de la Popina trebuie puse către sfîrșitul sec. VIII, dar cea mai intensă viață s-a desfășurat în jurul

sec. X. Observațiile culese la fața locului nu sînt suficiente pentru a se trage o concluzie asupra cauzelor care au dus la încetarea vieții din această așezare. Potrivit părerii autoarei, cultura materială de la Popina este strîns legată de aceea cunoscută la Pliska, Preslav, Kadikioi și chiar Garvăn.

Lucrarea cercetătoarei Jivka Văjarova aduce câteva elemente noi, între care trebuie remarcate, în primul rînd, blocurile de piatră cu jghiaburi. În măsura în care ele provin din zidurile unei întărituri romane, ar trebui relevat faptul că la Popina este singurul caz cunoscut pînă azi, în care în epocă romană, fie și tirzie, se construiesc ziduri într-o tehnică nefolosită de romani.

Săpătura, minuțios și atent executată, a dat la iveală materiale bogate, permițîndu-i autoarei să precizeze principalele meșteșuguri de la Popina în epoca feudală timpurie. Felul în care au fost prezentate însă nu constituie un argument convingător pentru concluzia autoarei, potrivit căreia la Popina ar fi existat în această vreme un puternic centru meșteșugăresc. Judecînd prin comparație cu celelalte așezări din Dobrogea și Bulgaria, socotim că cele câteva meșteșuguri atestate la Popina nu depășeau cadrul unei producții limitate la nevoile oamenilor din această așezare pentru

lucrarea pămînturilor și creșterea vitelor principalele lor ocupații.

În ce privește începuturile așezării feudale timpurii, bîzîindu-ne pe materialul ceramic, credem că ele pot fi plasate mai curînd către sfîrșitul sec. IX, decît la sfîrșitul sec. VIII, cum arată autoarea. Așa-numita ceramică de tip Saltovo-Maiatka (ceramica cenușie cu linii lustruite, datată în U.R.S.S. între sec. VIII-XI), apare în mod frecvent în așezările din Dobrogea și Olimpia Itonina din sec. IX-X.

În cele relatate de Jivka Văjarova nu există nici un indiciu care să permită plasarea ceramicii cenușii-lustruite de la Popina în a doua jumătate a sec. VIII. Nici cornul de os (fig. 4 d), găsit într-un mormînt din Cehoslovacia, datat în sec. VII-VIII, nu poate constitui un element pe baza căruia s-ar putea admite că așezarea feudală-timpurie de la Popina își are începuturile în sec. VIII. Asemenea obiecte, despre care nu putem spune încă la ce serveau, s-au găsit în straturile din sec. X-XI de la Dinogetia și Capidava.

Lăsînd la o parte aceste obiecții, trebuie subliniată contribuția prețioasă pe care o aduce J. Văjarova, printr-o prezentare sistematică a materialului, la cunoașterea epocii feudale timpurii din bazinul dunărean.

Petre Diaconu

